

ZBIÓR DOŚWIADCZEŃ CHEMICZNYCH

1. Wstęp i zapoznanie z podstawowym sprzętem
2. Podstawowe techniki i umiejętności laboratoryjne
3. Stosowane oznaczenia
- 4. Otrzymywanie mydła-zmydlanie i zubożnianie**
- 5. Wpływ substancji na napięcie powierzchniowe**
- 6. Czyszczenie srebra metodą redukcji elektrochemicznej**
- 7. Wykrywanie związków w żywności**
  - a) Próby Trommera i Tollensa
  - b) Reakcja ksantoproteinowa
  - c) Wykrywanie tłuszczów
  - d) Próba akroleinowa
  - e) Wykrywanie skrobi
- 8. Właściwości węgla aktywnego**
- 9. Badanie składu leków na nadkwasotę i aspiryny**
10. Skaczący sól
11. Błędny ogień
12. Światła drogowe
13. Wstrząśnięty błękit
14. Błyskawiczna krystalizacja
15. Sztuczna krew
16. Kameleon
17. Para z niczego
18. Żarłoczny roztwór
19. Ognista fala / Duch w butelce
20. Barwne płomienie

Wstęp

Jest to zbiór doświadczeń, które zostały ujęte w podręczniku do chemii dla poziomu podstawowego (zostały one pogrubione w spisie treści) lub są warte uwagi ze względu na ich efektywność.

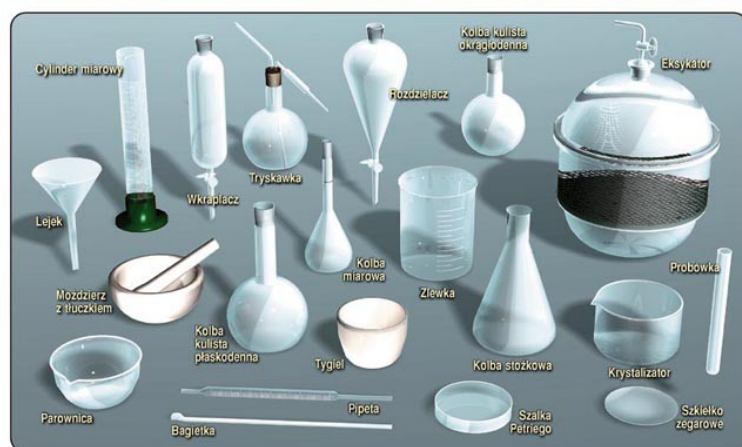
Każdy rozdział zawiera: spis potrzebnego szkła laboratoryjnego oraz odczynników, **schemat** poprawnego wykonania, a na końcu niektórych działów znajdują się pytania powiązane z doświadczeniem.

Jeśli wykonujesz doświadczenia, pamiętaj o bezpieczeństwie. Fartuch, rękawiczki i okulary mają za zadanie Cię chronić. W chemii pośpiech to najgorszy doradca, dlatego nie śpiesz się i wykonuj wszystko zgodnie z zaleceniami.

W naszych doświadczeniach będziemy używać prostego szkła i sprzętu laboratoryjnego:

- A) Zlewek
- B) Próbówek
- C) Kolb:
  - i. Stożkowych (Erlenmajerki)
  - ii. Miarowych
  - iii. Kulistych płaskodennych
- D) Bagietek
- E) Moździerza
- F) Szalek Petriego
- G) Szkiełek zegarkowych
- H) Krystalizatorów
- I) Cylindrów miarowych
- J) Parownic porcelanowych
- K) Tryskawek
- L) Lejków
- M) Sączków
- N) Pipet
- O) Wag laboratoryjnych
- P) Statyw, łapy, pierścienie
- Q) Palniki

PODSTAWOWE SZKŁO LABORATORYJNE

Podstawowe techniki i umiejętności laboratoryjne

Najczęstsze i najprostsze z nich, które ułatwią lub będą niezbędne przy wykonaniu niektórych z doświadczeń to:

- Obsługa wagi
- Składanie sączka
- Pipetowanie

Obsługa wagi

Pomimo pozornie prostego zadania, jakim jest odmierzenie odpowiedniej wagi danej substancji, niektórzy mogą mieć problemy przy korzystaniu z wagi pierwszy raz. Najczęściej w szkolnych laboratoriach spotkamy wagi kieszonkowe, oto krótka instrukcja jak poprawnie z niej korzystać:

1. Włącz wagę i sprawdź, czy wskazuje zero.

Większość nowych użytkowników sypałaby już na wagę substancję, którą muszą zważyć, lecz aby nasza waga działa prawidłowo należy:

2. Połóż na wadze szkiełko zegarkowe lub szalkę Petriego.
3. Wytaruj wagę (waga posiada odpowiedni przycisk zazwyczaj z podpisem „tare”).
4. Teraz waga pomimo leżącego szkła powinna wskazywać zero, a więc możesz rozpocząć ważenie.

Pamiętaj!

Uważaj, by nie zasypać wagi, syp tylko na szkło nigdy bezpośrednio na wagę.

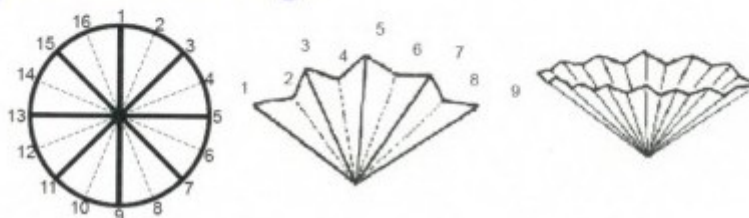
Składanie sączka

Sączenie jest szczególnie przydatne, jeśli produktem reakcji jest osad lub jeśli chcemy rozdzielić mieszaninę. Najlepiej sposób składania obrazuje grafika.

Sposób pierwszy

Sposób drugi

Pipetowanie

Jak sama nazwa wskazuje, polega na wykorzystaniu pipety, a technikę tą stosujemy precyzyjnym odmierzaniu i przenoszeniu substancji. W zależności od posiadanej pipety postępujemy nieco inaczej, lecz ogólny schemat jest podobny

1. Przygotowaną pipetę (odpowiednio przepłukaną) zanurzamy w substancji.
2. Na koniec pipety zakładamy ściśniętą gruszkę.
3. Powoli luzujemy ucisk na gruszce, przez co pipeta napełnia się substancją.
4. Odmierzamy ilość trochę większą niż potrzebna.
5. Szybko zdejmujemy gruszkę i natychmiast zatykamy koniec pipety kciukiem.
6. Lekko odsłaniamy na moment koniec pipety do momentu aż pipeta będzie zawierać pożądaną ilość cieczy.

7. Przenosimy pipetę nad szkło, w którym będziemy prowadzić dalej reakcje np. zlewkę.

8. Trzymając pipetę prosto przy ścianie naczynia, a zlewkę pod kątem odkrywamy koniec pipety by ciecz mogła spłynąć.

Stosowane oznaczenia

Skróty stosowane w tekście

r-r = roztwór

k.xxx = kwas xxx

w. yyy = wodorotlenek yyy

b.s. = badana substancja

W schematach

KOLORY NIE ODPOWIADAJĄ RZECZYWISTYM!!

Otrzymywanie mydła-zmydlanie i zobojętnianie

W wyniku obu reakcji powstaje mydło. Etanol i r-r NaCl są substancjami pomocniczymi-nie biorą udziału w żadnej reakcji, ale ułatwiają rozpuszczanie i rozdzielanie substancji.

Szkło i sprzęt:

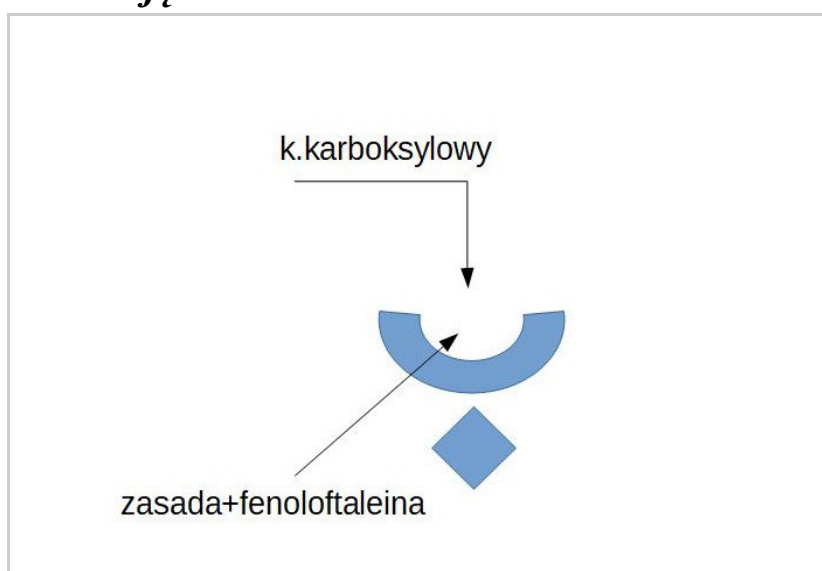
- statyw z łapą
- parownica porcelanowa
- palnik
- bagietka

Odczynniki:

- ◆ kwas karboksylowy np. stearynowy
- ◆ fenoloftaleina
- ◆ zasada np. wodorotlenek sodu
- ◆ tłuszcz np. smalec
- ◆ etanol
- ◆ roztwór NaCl

Wykonanie:

Zobojętnianie

Uwagi

Kwasu dodajemy do momentu odbarwienia się fenoloftaleiny.

Zmydlenie

Uwagi

Etanol dodajemy razem z zasadą, aby tłuszcz łatwiej się rozpuścił, a r-r NaCl, dopiero gdy mieszanina zacznie się pienić w celu rozdzielenia pozostałych składników od mydła.

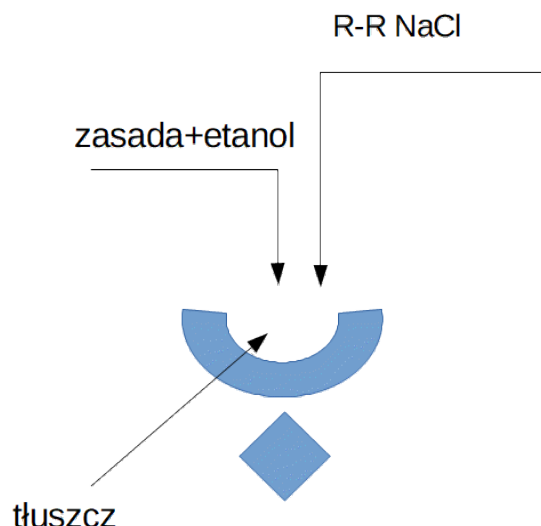
Równania zachodzących reakcji:

Zobojętnianie

k.karboksyłowy+zasada $\rightarrow$ mydło + woda

Zmydlenie

tłuszcz+zasada $\rightarrow$ mydło + glicerol

1. Co to są mydła?
2. Jak otrzymujemy mydła? Jak wygląda reakcja syntezy mydła z kwasu palmitynowego i zasady potasowej?
3. Czy synteza mydła to proces egzo- czy endotermiczny?

Wpływ substancji na napięcie powierzchniowe

Chcemy zbadać wpływ na napięcie powierzchniowe kilku stosowanych w domu środków czystości. Doświadczenie można wykonać w dwóch wersjach.

Szkło i sprzęt:

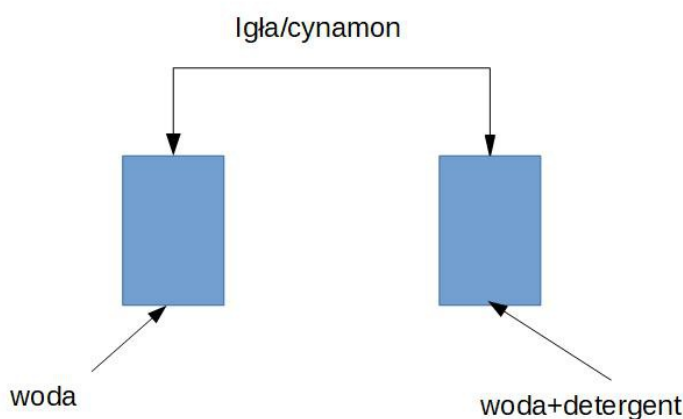
- zlewki
- bagietka
- igły (wersja 1)/cynamon (wersja 2)

Odczynniki:

- ◆ woda

- ◆ środki czystości takie jak: mydło w płynie, płyn do naczyń, proszek do prania

Wykonanie:

1. Czym jest napięcie powierzchniowe?
2. Czy użyte środki zwiększają, czy zmniejszają napięcie powierzchniowe
3. Jak nazywamy środki o takim działaniu na napięcie powierzchniowe?

Czyszczenie srebra metodą redukcji elektrochemicznej

Z powodzeniem możemy stosować tę metodę w domu, gdyż jest prosta w przygotowaniu i nie wymaga szczególnych odczynników

Szkło i sprzęt:

- wysoki szklany pojemnik

Odczynniki:

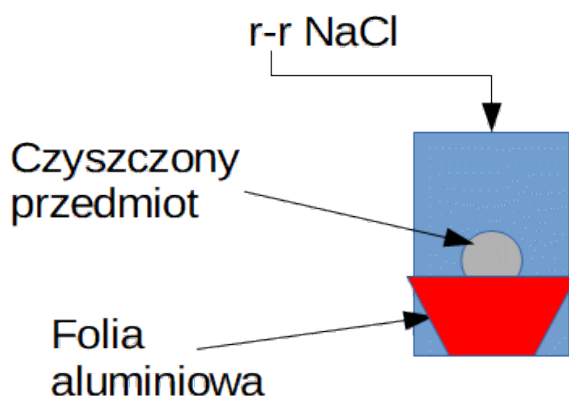
- ◆ folia aluminiowa
- ◆ NaCl (5 łyżek na 1 litr wody)
- ◆ wrzątek

Wykonanie:

Uwagi

NaCl

rozpuszczamy we wrzątku.

Wykrywanie związków w żywności

a) Próby Trommera i Tollensa

Doświadczenie to umożliwia wykrycie cukrów takich jak np. glukoza i fruktoza.

Próba Trommera

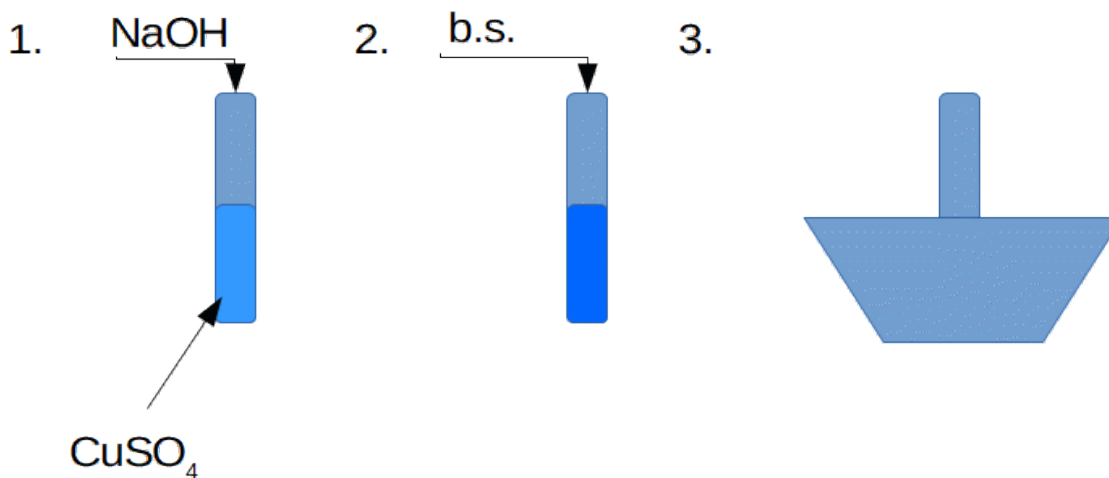
Szkło i sprzęt:

- zlewka
- próbówka

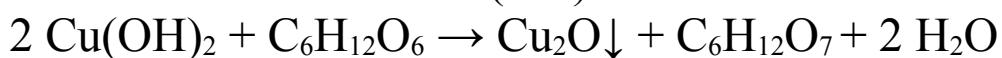
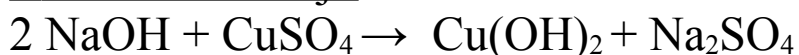
Odczynniki:

- ◆ badana substancja (przy próbie wzorcowej r-r glukozy)
- ◆ wrzątek
- ◆ CuSO_4
- ◆ NaOH

Wykonanie:

Równania reakcji

Próba Tollensa

ODCZYNNIK TOLLENSA NALEŻY PRZYGOTOWAĆ BEZPOŚREDNIO PRZED DOŚWIADCZENIEM I NIE PRZECHOWYWAĆ GO, GDYŻ Z CZASEM POWSTAJĄ NIEBEZPIECZNE I WYBUCHOWE ZWIĄZKI SREBRA.

Szkło i sprzęt:

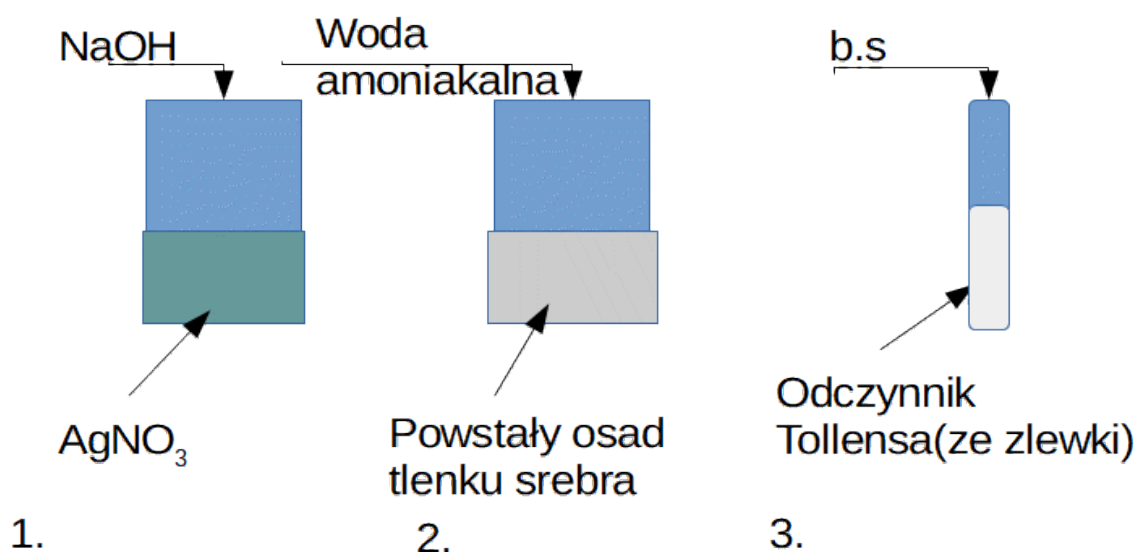
- zlewka
- próbówka

Odczynniki:

- ◆ badana substancja (przy próbie wzorcowej r-r glukozy)
- ◆ wrzątek
- ◆ woda amoniakalna
- ◆ NaOH
- ◆ AgNO_3 ok. 20ml 4% r-r

Wykonanie:

Uwagi Wody amoniakalnej dodawać do zaniku osadu

1. Jakie właściwości glukozy wykazało doświadczenie?
2. Porównaj wyniki doświadczenia dla glukozy, fruktozy i sacharozy.
3. Czy wynik doświadczenia powiązany jest z budową cząstek dających pozytywny wynik prób?

b) Reakcja ksantoproteinowa

Ta reakcja umożliwia wykrycie białka w produktach.

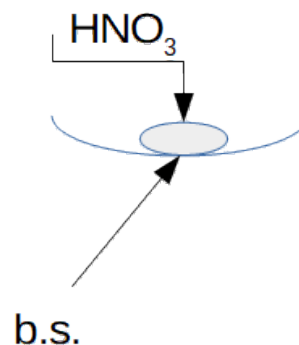
Szkło i sprzęt:

- szkiełko zegarkowe
- pipeta

Odczynniki:

- ◆ badana substancja np. twaróg
- ◆ HNO_3

Wykonanie:

c) Wykrywanie tłuszczów

Szkło i sprzęt:

- moździerz
- bibuła

Odczynniki:

- ◆ badana substancja np. pestki słonecznika

Wykonanie:

B.s. rozcieramy w moździerzu, a następnie przenosimy na bibułę.

d) Próba akroleinowa

Szkło i sprzęt:

- parownice
- palnik
- statyw z pierścieniem

Odczynniki:

- ◆ badane substancje np. olej rzepakowy (b.s.1) i olej silnikowy (b.s.2)

Wykonanie:

1. Jaki będzie wynik próby dla podanych substancji.
2. Skąd wzięła się nazwa doświadczenia.

e) Wykrywanie skrobi

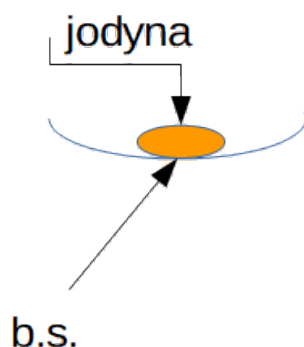
Szkło i sprzęt:

- szkiełko zegarkowe

Odczynniki:

- ◆ jodyna
- ◆ badana substancja (przy próbie wzorcowej- kleik skrobiowy)

Wykonanie:

1. Czym jest jodyna? Jaki to roztwór i czego?
2. Jak nazywa się dział chemii analitycznej wykorzystujący tę reakcję?

Badanie właściwości węgla aktywnego

Szkło i sprzęt:

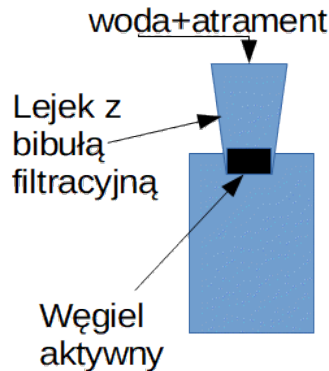
- zlewka
- lejek
- bibuła filtracyjna

Odczynniki:

- ◆ woda
- ◆ atrament

◆ węgiel aktywny

Wykonanie:

1. Jakie właściwości węgla aktywnego wykazało doświadczenie?

2. Podaj inne zastosowania węgla aktywnego?

3. Co jest powodem właściwości z pytania 1?

Badanie składu leków na nadkwasotę i aspiryny

Szkło i sprzęt:

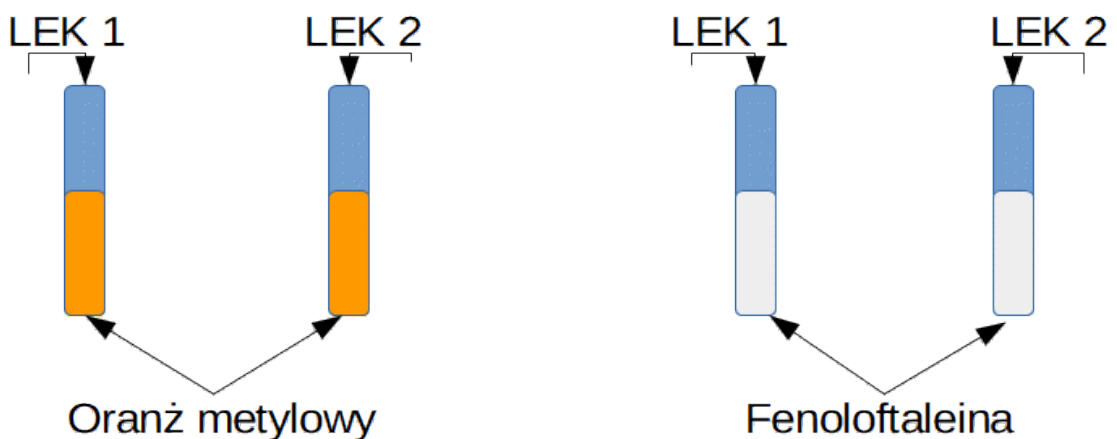
- próbówki
- moździerz
- pipety

Odczynniki:

- ◆ lek na nadkwasotę (LEK 1)
- ◆ aspiryna (LEK 2)
- ◆ oranż metylowy
- ◆ fenoloftaleina

Wykonanie:

Uwagi Leki zmielone w moździerzu

1. Jaki jest odczyn obu leków i o czym to świadczy?
2. Jakie substancje mogą wchodzić w skład tych leków?

Skaczący sól

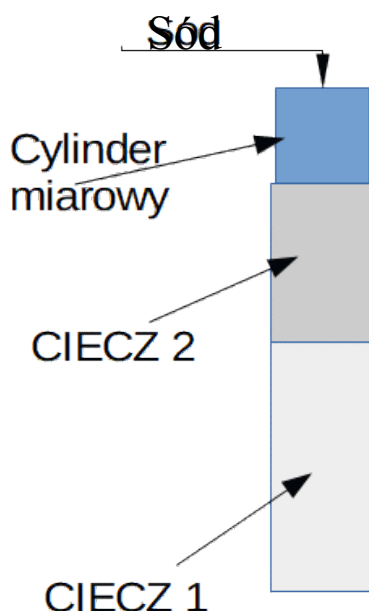
Szkło i sprzęt:

- cylinder miarowy (co najmniej 100ml)

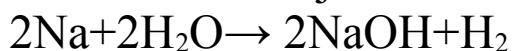
Odczynniki:

- ◆ kawałek metalicznego sodu
- ◆ woda (CIECZ 1) 30ml
- ◆ wskaźnik: fenoloftaleina lub tymoloftaleina
- ◆ nafta, lub szkło wodne sodowe (CIECZ 2) 20ml

Wykonanie:

Równanie reakcji

1. Dlaczego stosowane są te wskaźniki?
2. Czemu stosujemy naftę lub szkło wodne?
3. Jakie inne pierwiastki można wykorzystać w tym doświadczeniu?

Błędny ogień

Szkło i sprzęt:

- zlewka
- bagietka
- krystalizator

Odczynniki:

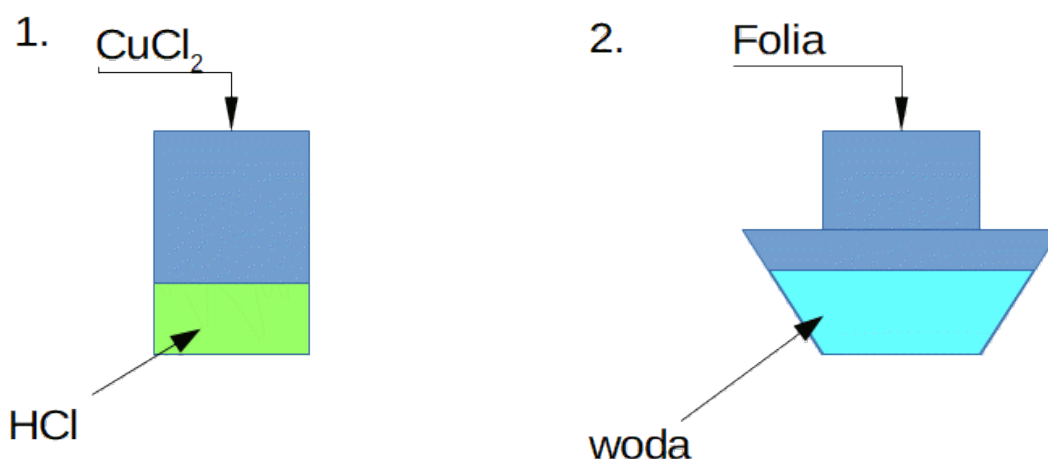
- ◆ HCl (stężony)
- ◆ folia aluminiowa
- ◆ dowolna sól do zabarwienia płomienia-tutaj CuCl_2
- ◆ woda (przy większych ilościach lód)

Wykonanie:

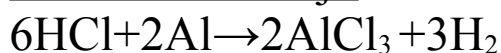
Uwagi Przed wrzuceniem foli zlewkę umieścić w zimnej wodzie!

Kwas z chlorkiem miedzi(II) przybiera zieloną barwę.

Po wrzuceniu foli zacznie wydzielać się wodór, który należy ostrożnie podpalić.

Równanie reakcji

1. Czemu służy tu woda?
2. Jaki to typ reakcji?
3. Czy do zabarwienia płomienia można użyć:
 $\text{AgNO}_3, \text{CuS}, \text{NaOH}$?

Światła drogowe

Szkło i sprzęt:

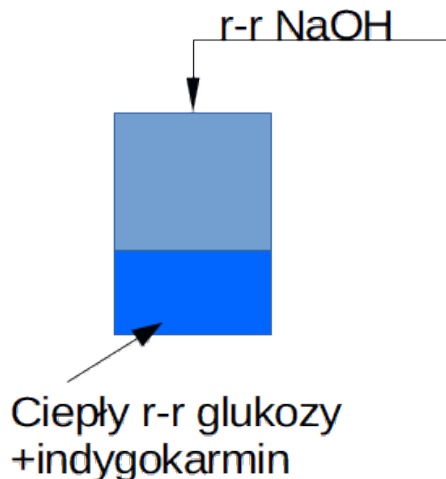
- kolba z korkiem
- zlewki 1000ml,250ml

Odczynniki:

- ◆ indygokarmin (odrobina)
- ◆ NaOH 6g
- ◆ glukoza 14g
- ◆ woda 900ml

Wykonanie:

Uwagi Rozpuść 14g glukozy w 700ml wody, a 6g NaOH w 200ml
Roztwór powinien być ciepły, więc możemy stosować już ciepłą wodę lub grzać nasz roztwór na łaźnie/nad palnikiem.

By odwrócić zmianę barw r-r należy wymieszać, wstrząsając w tym celu najlepiej przelać go do kolby.

1. Czemu roztwór ma aż 3 kolory?
2. Jaka jest rola NaOH w reakcji?
3. Gdzie stosowany jest w przemyśle indygokarmin?

Wstrząśnięty błękit

Szkło i sprzęt:

- kolba z korkiem
- zlewki 1000ml,250ml

Odczynniki:

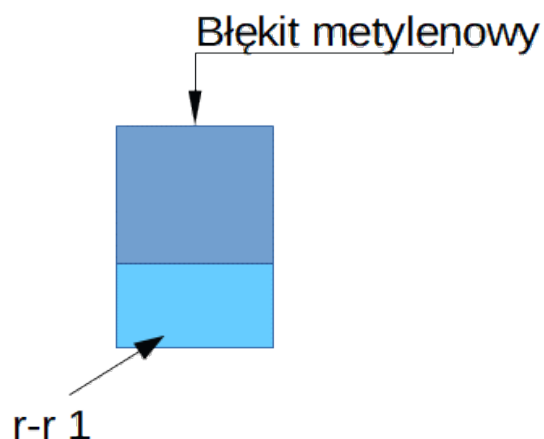

- ◆ błękit metylenowy (odrobina)
- ◆ NaOH 2g
- ◆ glukoza 8g
- ◆ woda 150ml

Wykonanie:

Uwagi Rozpuść 8g glukozy i 2g NaOH w 150ml (r-r 1)

Wystarczy dodać tylko trochę błękitu, mimo że roztwór będzie się odbarwiał-taki jest cel doświadczenia.

1. Czym są leukozwiązki?
2. Czy reakcję można przeprowadzić zastępując glukozę fruktozą lub sacharozą?

Błyskawiczna krystalizacja

Szkło i sprzęt:

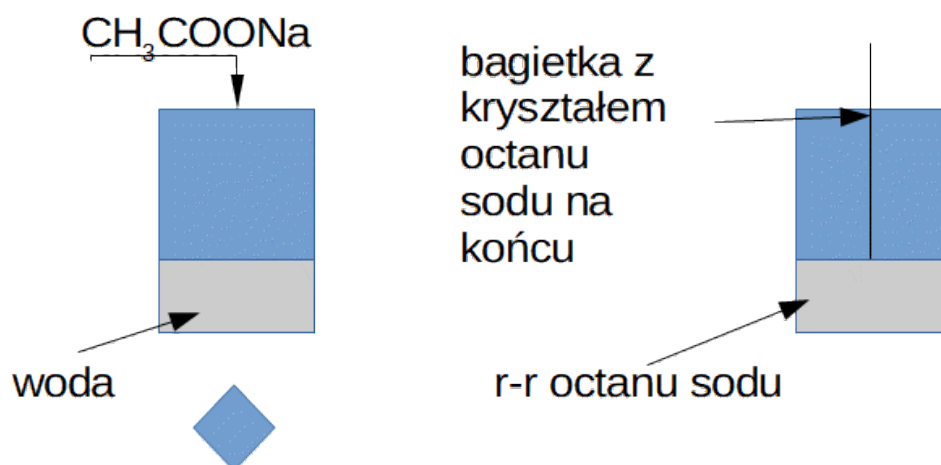
- zlewka
- bagietka
- palnik

Odczynniki:

- ◆ woda 50ml
- ◆ octan sodu 80g

Wykonanie:

Uwagi Rozpuszczać octan sodu w wodzie o temp. ok 80°

1. Co to ciecz przechłodzona?
2. Czy proces krystalizacji jest egzo- czy endotermiczny?
3. Gdzie wykorzystujemy taką krystalizację?

Sztuczna krew

Szkło i sprzęt:

- waciki
- zlewki

Odczynniki:

- ◆ rodanek amonu lub potasu (KSCN lub NH₄SCN)
- ◆ sól żelaza(III) (np. chlorek żelaza(III) lub azotan żelaza(III))

Wykonanie:

W osobnych zlewkach rozpuszczamy rodanki i sole żelaza(III). Doświadczenie jest bezpieczne, więc możemy je wykonać na sobie: namoczyć waciki jeden w rodanku a drugi w soli.

Nacieramy np. rękę wacikiem z rodankiem, a następnie tym z solą

Kameleon

Szkło i sprzęt:

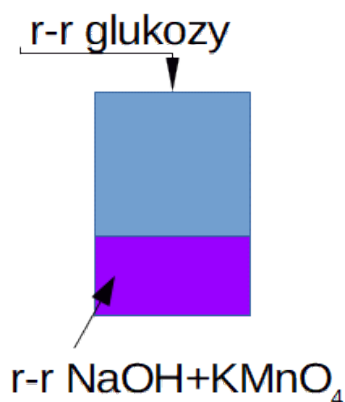
- 2 zlewki

Odczynniki:

- ◆ KMnO₄ 1-2 kryształy
- ◆ glukoza 3g
- ◆ NaOH 0,5g
- ◆ woda 80ml

Wykonanie:

Uwagi NaOH i KMnO_4 rozpuść w 50ml wody, a glukozę w 30ml

1. Jaka reakcja zachodzi między glukozą a KMnO_4 ?
2. Co jest powodem tylu kolorów roztworu?
3. Czemu roztwór przyjmuje barwę granatową, jeśli żaden ze związków manganu obecny w roztworze nie ma tej barwy?

Para z niczego

Szkło i sprzęt:

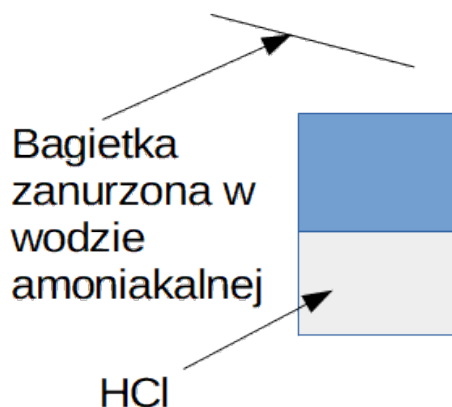
- krystalizator lub zlewka
- bagietka
- próbówka

Odczynniki:

- ◆ woda amoniakalna
- ◆ HCl (steżony)

Wykonanie:

Uwagi Dla wygody wodę amoniakalną można przelać do próbówki.

Równanie reakcji
 $\text{NH}_3 + \text{HCl} \rightarrow \text{NH}_4\text{Cl}$

Żarłoczny roztwór

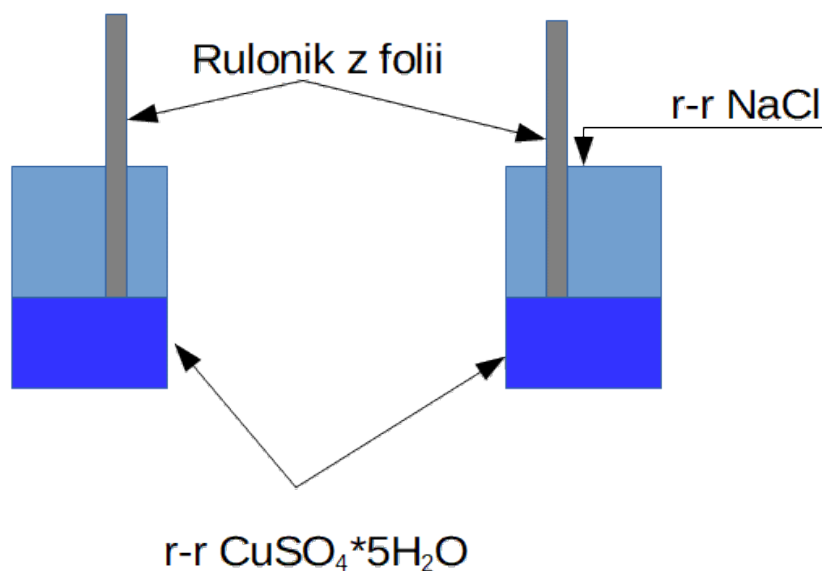
Szkło i sprzęt:

- zlewka

Odczynniki:

- ◆ $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$
- ◆ folia aluminiowa
- ◆ nasycony r-r NaCl

Wykonanie:

1. Czy miejsce pierwiastków ma wpływ na wynik doświadczenia?
2. Czemu folia brunatnieje?

Ognista fala / Duch w butelce

Szkło i sprzęt:

- kolba lub duża szklana butelka

Odczynniki:

- ◆ izopropanol

Wykonanie:

Do naczynia nalać trochę izopropanolu i dokładnie pokryć ścianki, zapalić u wylotu.

1. Dlaczego pomimo koncentracji alkoholu na dni fala przemieszcza się po całej butelce?
2. Jaka byłaby barwa płomienia, jeśli użylibyśmy etanolu?

Barwne płomienie

Możemy barwić bezpośrednio płomień (barwy najpopularniejszych jonów niżej) lub przygotować tzw. ognie bengalski, czyli mieszanki intensywnie dymiące i spalające się kolorowo.

KOLOR	JONY
żółty	Na^+
zielony	Cu^{2+} , B^{3-} , Ba^{2+}
czerwony	Li^+ , Sr^{2+}
niebieski	Cu^{2+} (halogenki)
pomarańczowy	Ca^{2+}
różowy	K^+

Szkło i sprzęt:

- pipeta
- metalowa blaszka

Odczynniki:

- ◆ KClO_3 10g
- ◆ cukier puder 10g
- ◆ sól barwiąca 20g, np.:
  - ◆ żółty NaCl
  - ◆ zielony $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$
  - ◆ fioletowy KCl
  - ◆ niebieski CuCl_2
  - ◆ pomarańczowy $\text{Ca}(\text{NO}_3)_2$
  - ◆ czerwony/wiśniowy LiNO_3
  - ◆ czerwony/karmazynowy $\text{Sr}(\text{NO}_3)_2$

Wykonanie:

Składniki wymieszać i podpalić na płytce metalowej.

1. Czy podczas barwienia płomienia pierwiastki przechodzą do stanu wzbudzonego?
2. Czy moglibyśmy barwić płomień wodnym roztworem $\text{Cu}(\text{OH})_2$?